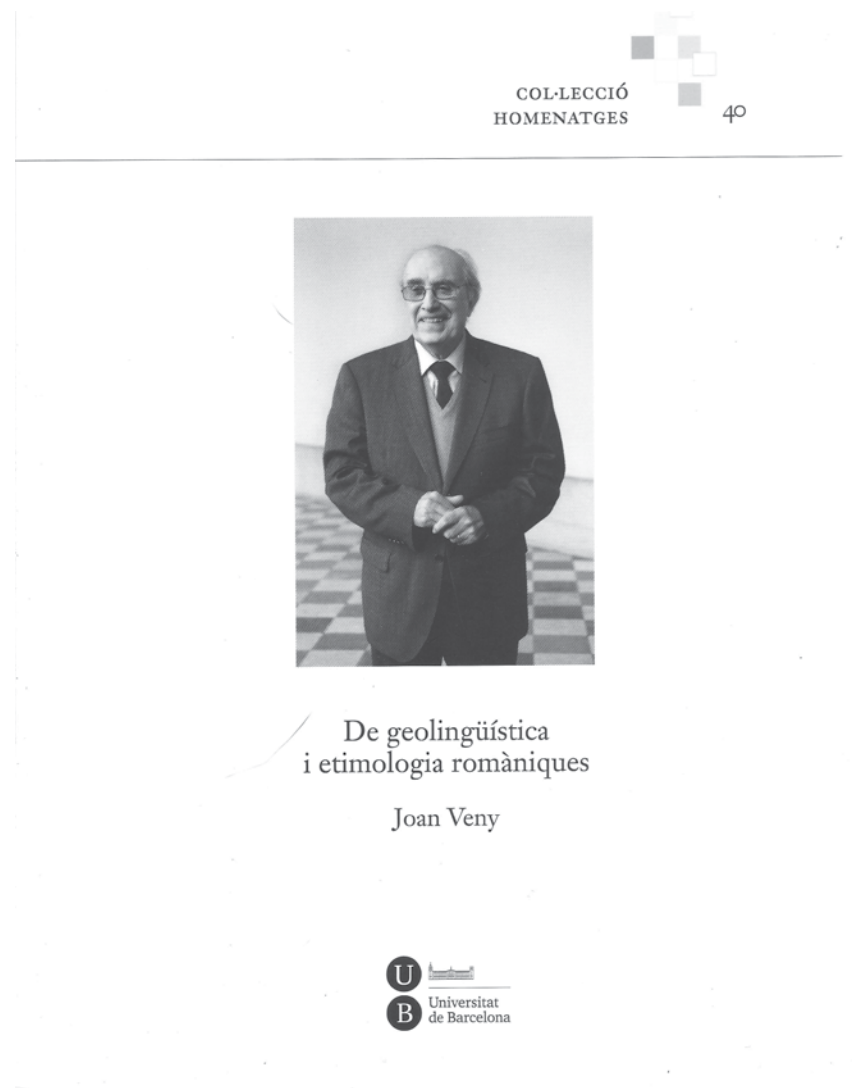

Joan Veny, romanista

Jaume Corbera Pou, Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears

Coberta del volum de Joan Veny titulat *De geolingüística i etimologia romàniques*.

El passat dia 20 de desembre de 2012 la Universitat de Barcelona va retre homenatge al filòleg mallorquí més il·lustre de l'actualitat, el campaner Joan Veny Clar, que aquest mes d'agost ha complert 81 anys, la major part dels quals els ha passat en aqueixa universitat com a professor, sobretot, de Dialectologia Catalana i de Lingüística Romànica. I va ser, precisament, per a destacar la contribució de Veny a aquesta matèria, que aquest acte, promogut molt especialment pel Departament de Filologia Romànica (i sobretot per l'entusiasme del professor José Enrique Gargallo), es va centrar en la publicació del recull dels articles de Joan Veny que han estat una contribució important no només a la filologia catalana, sinó també a la romanística general. Aquell dia, doncs, es va presentar el volum del professor Veny titulat *De geolingüística i etimologia romàniques*, número 40 de la "Col·lecció Homenatges" de la Universitat de Barcelona. L'encarregat de fer-ne les lloances merescudes, de ressaltar-ne els mèrits, després de la presentació general del Dr. Gargallo, va ser una altra il·lustre personalitat de la romanística,

el Dr. Michel Contini, de la Université Stendhal-Grenoble3, col·lega, i amic, de Joan Veny. El primer article del llibre és una presentació que fa de si mateix el Dr. Veny, explicant com i per què es va fer lingüista, vocació que té com a causa principal el descobriment, quan acabava el batxillerat, que la llengua que ell parlava, la de la seva família, la del seu poble, la de la seva illa, tenia un passat de llengua culta escrita, un passat que el franquisme en què vivia tenia totalment amagat; un descobriment que va fer als arxius municipal i parroquial, on també va descobrir paraules i expressions que al seu temps no s'usaven més, les quals naturalment li cridaren l'atenció i l'estiraren a la investigació. Després d'un segon escrit en què l'autor exposa l'estat dels estudis de lingüística romànica a l'àmbit català, a partir de la presentació de la revista *Estudis Romànics*, entram ja en els estudis en què Veny mostra la seva mestria i exhibeix els seus coneixements tant en l'àmbit català com en el romànic.

Ens mostra, l'insigne campaner, la història del llatí *talentum* en romànic, que ens ha donat en català, sobretot conservat a Mallorca i Menorca fins a

l'actualitat, la *talent* sinònim de *gana* ("badall no ment: / o son o talent / o mal d' enamorament"; "acabar primer el pa que la talent?...") Ens il·lustra sobre la circulació per la Romània occidental de paraules i expressions que s'han originat a una àrea concreta, com per

“Aquest acte es va centrar en la publicació del recull dels articles de Joan Veny que han estat una contribució important no només a la filologia catalana, sinó també a la romanística general”

exemple el menorquí *budroi* (sinònim del *rap*, aqueix peix tan saborós), provinent de les costes llenguadocianes, el mallorquí (propi de la costa nord, de Sóller a Alcúdia) *beta / veta* 'pastera o bot', també occità, el valencià *basquet*, francès, el també valencià *llanda*,

aragonès (i molts altres!), etc. Contradiu raonadament l'excessiu mossarabisme de Joan Coromines amb l'exemple d'*alatxa*, d'origen probable itàlic meridional. Remarca la importància de la contribució itàlica, al vocabulari català pescador i mariner, amb els casos (a més de l'*alatxa* citat) de *dot* (peix *Polyprion americanus*), que considera una adaptació de *dotta/dottu* (< *doctus*), propi de la costa centre-meridional italiana, i *xurma*, *notxer*, *goa/gua*, *amant*, *artimó*, *pàmfil* (antic vaixell de guerra), *tercerol* i *ves*, d'origen genovès. Explica molt il·lustradament què és la geolingüística i quina utilitat té, per a després descriure algunes importants realitzacions d'aquesta disciplina, com l'*Atlas Linguistique Roman*, l'*Atlas Lingüístico Galego*, l'*Atlas léxico marinero de Asturias*, l'*Atlas Lingüístico-Etnográfico dos Açores*, l'*Atlas Linguistique de la Wallonie* i l'*Atlante Linguistico ed Etnografico del Piemonte Occidentale*, del qual destaca la descoberta d'alguns paral·lelismes curiosos amb el català, com el *sangüin* o *bulé de sang*, corresponent a l'*esclata-sang* balear i valencià.

Els parlars d'Aragó són també

Acte d'homenatge a Joan Veny organitzat el desembre de 2012 pel Dr. José Enrique Gargallo. D'esquerra a dreta: Joan Veny –l'homenatjat–, Dr. Dídac Ramírez i Sarríó –Mgfc. Sr. Rector de la UB–, Yvonne Griley –Directora General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya–, Dr. Adolfo Sotelo Vázquez –degà de la Facultat de Filologia–, Salvador Giner –director de l'Institut d'Estudis Catalans– i Michel Contini –professor de la Universitat de Grenoble. Foto: Comunicacions de la Universitat de Barcelona.

objecte d'alguns dels estudis recollits en aquest volum, i molt especialment per a mostrar-ne la intrusió en el domini català occidental: *trilla*, *carril*, *carrilada* són denominacions recollides en diversos indrets nord-occidentals i valencians per al concepte de “senyal que deixa una roda en terra”, que Veny, amb els seus brillants raonaments etimològics i geolingüístics (en aquest cas en contradicció amb els de Joan Coromines), associa amb l'adstrat aragonès, com ho fa amb *ombria* 'obaga', estès també en valencià, després d'examinar una abundant documentació que demostra el seu domini de les fonts. Són complementats, aquests estudis, amb uns pròlegs exquisits a dues obres filològiques dedicades a l'aragonès: *La lengua de Teruel a fines de la Edad Media*, de Javier Terrado Pablo (1991), i *Diccionario etimológico chistabino-castellano, castellano-chistabino* (2000). Joan Veny en remarca la gran aportació de totes dues al coneixement de l'aragonès.

Al francès hi dedica també el

Dr. Veny dos pròlegs i una recensió, en tots tres casos tractant-se d'obres relacionades amb el català: la primera és *l'Aportació a l'estudi dels gal·licismes del català*, de Montserrat Barri (1999); la segona, el *Dictionnaire français-catalan*, de Christian Camps i René Botet (2007); i la tercera, *Una nomenclatura catalano-francesa del 1718. Edició i estudi de lingüístic*, de Germà Colón i M. Pilar Perea (2005). Amb el seu estil elegant i amable, Veny fa veure amb exemples concrets els mèrits dels autors i el valor que tenen cada una d'aquestes obres per a la filologia catalana, però també per a la francesa.

L'aportació següent és també un pròleg, aquest a un llibre (2006) de l'erudit Rafael Caria (1941-2008) sobre els noms populars dels ocells a l'Alguer. Com és normal en ell, Joan Veny tracta amb exquisitesa l'autor i el seu llibre, però en aquest cas em permet discrepar respectuosament del valor d'aquesta obra, almenys a la vista de alguns dels exemples aportats, en l'aspecte etimològic i normativitzador: *gualallo* és considerat per Veny “el nom popular

alguerès normalitzat”, però aquesta grafia és absolutament arbitrària, sense fonament, perquè l'alguerès [gwar'aʎu] (*Larus genei*, segons Caria; *Larus ridibundus* (immatur) segons Corbera 2000, p. 87) està relacionat amb formes sud-itàliques com *garagliu* / *garaglia* / *guaraglia*, que no justifiquen ni la -l- ni la -o de la grafia cariana; ['mewra], convivent amb ['mɛwra], pareix una simple pronúncia relaxada de *mèrula* (d'origen logudorès i sassarès), potser per interferència de *meurra* (d'origen campidanès), però no una adaptació directa d'aquesta, perquè seria inexplicable l'adaptació -[r]- > -[r]-; *txonca* (no *xonca*, com escriu Caria, perquè la consonant inicial és africada) pot ser perfectament logudorès i sassarès (*zonca*), i res no justifica identificar-lo com a campidanès; *nígril* ‘falciot negre’ és probablement una formació onomatopeica, per ventura amb influència del color, indocumentada en el dialecte campidanès... L'etimologia més sorprenent de Caria, que el Dr. Veny cita com un gran encert, és la del nom del *Passer hispaniolensis*, *barbínju(l)* “format a partir de *barba* per la taca fosca a la gola”: si bé és possible que dins la imaginació dels parlants la taca fosca a la gola hagi estat assimilada a una barba, ¿quin recurs morfològic de la derivació algueresa permet crear *barbínju(l)* de *barba*? ¿Existeix el sufix *-inju(l)* en alguerès? Qualsevol derivat es forma amb qualcun dels morfemes derivatius prevists pel sistema, no se'n crea un a posta per a un derivat concret, fora del sistema. En sard sí que hi ha formes derivades en *-inju* / *-indzu* (< -ineus): qualcunes d'ascendència llatina directa (*sambínju* / *sambindzu* < sanguineus, *ramindzu* < gramineus), i

altres de formació romànica: *aortindzu*, *ferrindzu*, *parindzu*, *pappínju...* (vegeu Wagner 1950, 313-315). Per tant, la hipòtesi d'**arbindzu*/*arbinju* (<*albineus) es manté vàlida, tot i que hi podríem acceptar la modificació en *barbínju(l)* per l'assimilació de la taca negra a la gola a una barba. Per la mostra que n'ofereix el Dr. Veny, aquesta obra de Caria ofereix ben poques innovacions en l'establiment de la nomenclatura i l'etimologia dels ocells algueresos, feina ja feta anteriorment (perfeccionable, sense dubte) per qui signa aquesta

“Els parlars d'Aragó són també objecte d'alguns dels estudis recollits en aquest volum, i molt especialment per a mostrar-ne la intrusió en el domini català occidental”

ressenya i publicada el 2000, en un llibre prologat també precisament pel Dr. Veny, el qual llibre pareix ignorat tant per aquest (cosa sorprenent) com per Caria (cosa no gens sorprenent). Curiosament (i encertadament, a parer meu), coincideixen les dues obres en la grafia dels noms d'ascendència sarda amb -u final (*crabu*, *crabetu*, *corrincucu*), per respecte etimològic, la qual cosa el Dr. Veny accepta sense objeccions, malgrat que els criteris ortogràfics per a l'alguerès aprovats per l'IEC pretenen que aquestes paraules s'escriguin, injustificadament, amb -o.

L'apartat X del llibre recull treballs en què l'autor tracta de les relacions entre castellà i català. El primer és una intervenció en una taula rodona, poc transcendental, perquè repeteix dades socials i lingüístiques ja conegudes; en canvi, els altres dos són novament petits estudis exemplars de documents mallorquins en castellà dels segles XVI a XVIII que deixen entreveure el substrat català, bé directament per l'aparició de formes catalanes bé indirectament per la presència de calcs formals o semàntics del català. La relació amb l'italià ve mostrada (apartat XI) per l'estudi dels italianismes que es poden trobar en el diccionari mallorquí-castellà de P. A. Figuera (1840); i a continuació (apartat XII) ens fa veure que el murcià *guiñamón* (peix *Scomberesox saurus*) és una adaptació del català *guillemó*; per a acabar (apartat XIII) amb una magnífica i detallada descripció dels paral·lelismes entre els parlars asturians i els catalans.

El darrer capítol del llibre és una *Semblança bibliogràfica de Joan Veny*, a càrrec dels coordinadors del volum, José Enrique Gargallo i Maria-Reina Bastardas.

En conjunt, i malgrat les discrepàncies expressades al capítol sobre l'alguerès, és una vertadera joia filològica, aquest aplec d'articles del mestre Joan Veny. »

Bibliografia

Corbera Pou, Jaume (2000): *Caracterització del lèxic alguerès*. Palma, Universitat de les Illes Balears, 2000.
Wagner, Max Leopold (1950): *La lingua sarda. Storia, spirito e forma*. Reedició a cura de Giulio Paulis. Ilisso Edizioni. Nuoro, 1997.